

Bevezetés

Jelen számunkban a VI. Magyar Pszichoanalitikus Filmkonferencián elhangzott előadásokból közlünk válogatást. A konferencia – a PTE BTK Pszichológiai Doktori Iskolája, az Imágó Egyesület (Budapest), az Imago International (London), a Pannónia Pszichiátriai Egyesület és a Dinamikus Rövidterápiás Egyesület és Alkotó Műhely szervezésében – 2016. november 25-26. között került megrendezésre Pécsen az Apolló Moziban, *Az idegen – szabad asszociációk a filmművészet, társadalomtudományok és a pszichoanalízis határvidékén* címmel. Az eddigi, nagy érdeklődést és komoly visszhangot kiváltott konferenciáink hagyományait folytatva célunk ezúttal is az volt, hogy a pszichoanalízis és a filmművészet iránt érdeklődő elméleti és gyakorlati szakemberek, az érintett társadalomtudományok képviselői, filmalkotók, terapeuták, kutatók, diákok számára olyan kreatív teret hozunk létre „vászon és dívány találkozásához”, amelyben a filmalkotás és -befogadás folyamatai több irányból, egymást interdiszciplináris szempontból kiegészítve vizsgálhatók. Idei konferenciánk az *idegen* témája köré szerveződött.

Az „idegen” talán korunk közérzetének egyik leginkább meghatározó fogalma. Nemcsak a különböző tudományterületekben jelenik meg egyre határozottabban, hanem a közbeszédben, a médiában is, sőt mintha alapvetően szerveznék mindannyiunk gondolkodását, áthatná mindennapjainkat. Az „idegen” témája központi jelentőségű korunk társadalomlélektanában, elég utalnunk a „menekültekkel” kapcsolatos kérdésekre. A menekültek megjelenésével felerősödött az Én és a Másik problémaköre és viszonyrendszerének vizsgálata. Jelen számunk az idegenség különböző filmes ábrázolásait elemzi pszichoanalitikus szempontból, és hazai illetve nemzetközi filmes példákon keresztül feltárja, hogy milyen folyamatokon keresztül valósul meg az elidegenítés, legyen szó akár az én önmagától vagy a másiktól való eltávolodásáról. A tanulmányok egyik csoportja az „idegen” különböző reprezentációról készített filmes esettanulmány, másik része pedig olyan teoretikus szöveg, amely tágabb kitekintésben vizsgálja a film és a pszichoanalízis kapcsolódásának lehetőségeit, és mutatja be a pszichoanalitikusan orientált filmlélektan történeti, elméleti és gyakorlati kérdéseit.

Hunya Csilla, Hortobágyi Ágnes, Baranyi Gyula Barnabás és Márki Zsófia írásait az abjekt fogalma kapcsolja össze. Hunya Csilla Kim-Ki Duk *Lopakodó lelkek* című filmjének segítségével elemzi az otthon, a költözés, az idegenség, az abjekt és a parazita logika kapcsolatát. Hortobágyi Ágnes Jan Švankmajer *Holdkór* című filmjéről szóló elemzésében az épelméjűség és a holdkórosság kapcsolatát állítja központba. Tanulmányában a film paranoid logikáját kísérő idegenség-tapasztalatot vizsgálja, a szubjektumnak az abjekció folyamatában az anyától való elhatárolódás mentén. Baranyi Gyula Barnabás az abjekt fogalmát egy új megközelítésmódban alkalmazza: a Földet megszálló földönkívüli faj és a technofóbia kapcsolatát elemzi a *Crysis* című videojáték-trilógia segítségével. Márki Zsófia a kelta „selkie”-, vagyis fókátündérmítosz kortárs animációs filmadaptációinak pszichoanalitikus elemzésével foglalkozik. A foka és mitikus fókabőr motívumát a megfoghatónak tűnő, de az ismeretlenbe visszatérő jelentés metaforájaként értelmezi, és köti össze a hatalom és az abjekció problémájával.

Több tanulmány vizsgálja az idegen fogalmát a trauma perspektívájából. Székács-Weisz Judit hozzászólása és Pintér Judit Nóra tanulmánya Nemes Jeles László *Saul fia* című filmjén keresztül elemzi trauma és emlékezet viszonyát, a túlélők büntudatát, az utókor felelősségét. Pintér Judit Nóra a „bűn nélküli bűnhődés” és a túlélés szimbolikus és valós lehetőségeit elemzi, s az áldozatokra való emlékezést mint szimbolikus jóvátételi aktust vizsgálja. Erős Ferenc az emlékezet és utóemlékezet kérdését vizsgálja a holokauszt utáni magyar irodalomban és filmben. Felveti azt az aktuális és nagyon fontos kérdést, hogy mi lesz a „tanúk korának” befejeződésével, hogyan emlékszik majd a tanúk utáni nemzedék, hogyan viszonyul a túlélés morális kérdéseire, az ellenállás és az agresszorra való azonosulás dichotómiájához, s mindez hogyan befolyásolja a kommunikatív és a kulturális emlékezet viszonyát. Frigyes Júlia Ari Folman *Libanoni keringő* című filmjének segítségével ered az „eltűnt emlékek nyomába”, s pszichoanalitikus perspektívából elemzi az elszenvedett pszichés trauma és emlékezet bonyolult összefüggéseit, s köti mindezt össze az animációs, dokumentarista elemeket is tartalmazó játékfilm dinamikájával.

Faluhelyi Krisztián Lars von Trier *Dogville* és *Manderlay* című filmjeit elemezve az elidegenítés „hasznáról és káráról” gondolkodik. A két filmben megjelenő két történetet a rendező által alkalmazott brechti színpadkép elidegenítő hatása mentén elemzi. A film és a brechti esztétika kapcsolatán keresztül értekeznek az azonosulás és az elidegenítés dinamikájáról.

Erdélyi Ildikó a pszichoanalitikusan orientált pszichoterápiák és a filmek egy lehetséges találkozási pontját ragadja meg tanulmányában. A terápiás folyamatban felmerülő filmek, filmrészletek, filmcímek, karakterek a terápia „szereplőivé” válnak, nem csupán katalizátorai a dinamikus terápiás folyamatoknak, hanem közvetítői a páciens vagy terapeuta különös idegenség-élményének.

Herczog Noémi tanulmánya a kortárs magyar színház válaszait keresi a menekült krízisre. Tizenhat színházi előadást végiggondolva elemzi a magyar színház legelső válaszkísérleteit, azt vizsgálva, mikor beszélhetünk kiáltványjellegű, érzékenyítő vagy leíró-felmutató-problematiszáló jellegű előadásokról. Felteszi a kérdést, hogy szembesíti-e a színház a nézőt saját kirekesztő reflexeivel, félelmeivel. Elkülönít-e naiv és reális félelmeket a menekültkrízis kapcsán? Megvizsgálja, hogy mely előadások követik a média bináris menekült-retorikáját, és melyek képesek kimozdulni ebből az erőteréből.

Hódosy Annamária tanulmányában ökokritikai és ökopszichoanalitikus nézőpontból elemzi a környezeti retorika látens tartalmait, s keresi a választ arra, hogy „miért estünk ki az anyatermészet lágy öléből”. Az anyatermészettől való elidegenedett viszonyt a kizsákmányolás, szennyezés, ökopornográfia, preödipális anyaképzetek dimenzióiban elemzi, többek között Clint Eastwood *Fakó lovas* és Vincenzo Natali *Hibrid* című filmjei segítségével.

Fecskó-Pirisi Edina átfogó tanulmánya bemutatja az alkotófolyamat klasszikus pszichoanalitikus elméleti modelljeit, és ismertet egy-egy példát a különböző megközelítésmódok lehetséges filmes alkalmazásaira. A klasszikus freudi megközelítésből kiindulva elemzi az énpeszichológia, a kohuti self-pszichológia, a tárgykapcsolat-elmélet és a kortárs interszubbjektivitást fókuszba helyező pszichoanalitikus megközelítések művészetpszichológiai vonatkozásait, az alkotófolyamatok intraperszonális és interszubbjektív aspektusait.

Reméljük, az Olvasó örömet leli Szerzőink írásaiban!

Fecskó-Pirisi Edina, Lénárd Kata